

Inhoud

Inleiding 11

I Gescheiden en herenigd

- 1 De eerste scheiding 23
- 2 Onder vreemde heersers 36
- 3 Een innige vereniging 50
- 4 Hollandse rekenkunde 66
- 5 Goede bedoelingen 81
- 6 Vader en zoon 93
- 7 Katholieken moeten buigen 107
- 8 Een monsterverbond 121
- 9 Het herstel der grieven 137

II Opstand

- 10 Het revolutiejaar 1830 153
- 11 De tweede Franse Revolutie 163
 - 12 Bedrieglijke rust 173
- 13 Heilige liefde voor het vaderland 182
 - 14 Te weinig en te laat 192
 - 15 De Franse connectie 203
 - 16 Generaal zonder leger 210
 - 17 De nieuwe machthebbers 218
 - 18 Het leger blijft weg 224
 - 19 Een vergeefse missie 232
 - 20 De eerste barricades 239
- 21 Benauwde uren voor kroonprins 244

- 22 Willem I geeft niet toe 254
- 23 Een geslaagde machtsgreep 262
- 24 Geen overhaaste beslissingen 270
 - 25 Wachten op de aanval 279
- 26 Leiders zoeken een goed heenkomen 287
 - 27 Een ernstige misrekening 295
 - 28 Toch maar onderhandelen 305
 - 29 Een smadelijke aftocht 318
 - 30 Afscheid van België 327
 - 31 Antwerpen moet boeten 338

III Oorlog en vrede

- 32 Een Europees probleem 349
- 33 Machtsstrijd in Brussel 359
- 34 Een koning gezocht 367
- 35 De Tiendaagse Veldtocht 380

Epiloog 393

Bronnen 407

Personenregister 417

De Nederlanden 1759

- ● Unie van Utrecht
- Unie van Atrecht
- Prinsbisdom Luik

Inleiding

De betrekkingen tussen Nederland en België hebben altijd een dubbelzinnig karakter gehad. Beide landen zijn zich bewust van hun gedeelde geschiedenis, maar die geschiedenis heeft hen ook van elkaar verwijderd. Op praktisch niveau wordt op tal van terreinen samengewerkt in de Benelux, maar in de Europese Unie trekken Nederland en België vaak gescheiden op. Als ‘grootste onder de kleinen’ of ‘kleinste onder de groten’ meet Nederland zich een rol aan die niet altijd vrij is van zelfoverschatting. Tegenover België wordt nogal eens een superieure, soms zelfs neerbuijgende houding aangenomen. Hiervan getuigde het schrikbeeld dat premier Rutte in 2019 probeerde op te roepen toen de Tweede Kamer zich verzette tegen de afschaffing van de dividendbelasting: ‘Dan gaan we België achterna!’ De premier doelde hierbij op het feit dat België in tegenstelling tot Nederland amper internationale bedrijven van betekenis zou huisvesten.

Ooit waren Amsterdam en Antwerpen elkaars grootste concurrenten, nu wedijveren Rotterdam en Antwerpen met elkaar om het behoud van hun positie als grootste en op een na grootste haven van Europa. Nog altijd is de Westerschelde, de toegangspoort tot Antwerpen, een gevoelig dossier in de relatie tussen beide landen. Het touwtrekken rond de Zeeuwse Hedwigepolder liet zien dat de geschiedenis ons nog lang kan achtervolgen. De rivaliteit tussen Rotterdam en Antwerpen lokte tegelijkertijd ook samenwerking uit tussen enkele kleinere havens in Neder-

land en Vlaanderen. In 2018 besloten de havens van Gent, Terneuzen en Vlissingen samen verder te gaan onder de naam North Sea Port.

Intensiever zijn de contacten op cultureel gebied. De culturele en taalkundige verwantschap tussen Nederland en Vlaanderen valt moeilijk te loochenen. Boeken van Vlaamse auteurs verschijnen veelal bij Nederlandse uitgeverij, terwijl de belangrijkste Nederlandse dagbladen inmiddels in handen van Vlaamse uitgeverij zijn. Kunstenaars, schrijvers en wetenschappers steken over en weer probleemloos de grens over. De keerzijde hiervan is dat België voor Nederland min of meer is gaan samenvallen met Vlaanderen. Toch is Luik, de grootste stad van Wallonië, maar een halfuurtje van Maastricht verwijderd. We gaan graag een weekendje naar de Ardennen, maar voor het overige is Wallonië voor veel Nederlanders, niet in de laatste plaats door de taalbarrière, synoniem met het vaak weinig opwekkende beeld dat de gebroeders Dardenne in hun films van Franstalig België schilderen.

Het helpt natuurlijk niet dat Vlamingen en Walen op hun beurt ook nauwelijks in elkaar zijn geïnteresseerd. De verwijdering tussen beide gemeenschappen doet af en toe de vraag rijzen: bestaat België nog wel? Natuurlijk: de *staat* met die naam wel. De *natie* die de leiders van de revolutie in 1830 voor ogen stond, heeft echter na een veelbelovend begin nooit echt vorm gekregen. Sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw heeft een reeks ‘staatsvormingen’ van de Belgische eenheidsstaat een federatie van twee verregaand zelfstandige landsdelen – Vlaanderen en Wallonië – gemaakt met Brussel als een piepend scharnier. Dit is een sterk vereenvoudigde weergave van de werkelijkheid, want voor de volledigheid moet een onderscheid worden gemaakt tussen de Vlaamse, Franse en Duitstalige Gemeenschappen, verantwoordelijk voor

taal- en cultuurgebonden zaken, en het Vlaamse, Waalse en Brusselse Hoofdstedelijk Gewest, die zich vooral bezighouden met het economisch beleid. Daar moet aan worden toegevoegd dat de Vlaamse regering de bevoegdheden van zowel Gemeenschap als Gewest uitoefent. Nog steeds wordt er gesleuteld aan dit byzantijnse bouwwerk. De komende jaren moet een nieuwe, zevende staatsvorming zijn beslag krijgen. Daarbij zal de vraag aan de orde komen of het landsbestuur nog verder moet – en kan – worden gedecentraliseerd, tot aan de omvorming van België in een confederatie, of dat juist weer meer zaken op federaal niveau moeten worden geregeld.

Willem van Oranje

Voor Nederlanders is de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) synoniem met de strijd van Willem van Oranje tegen de Spaanse onderdrukkers. De Vrede van Münster in 1648 bevestigde in deze visie de onafhankelijkheid van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Vergeten wordt doorgaans dat het ook het moment was dat de Republiek zich definitief neerlegde bij de scheiding tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, een breuk die Willem van Oranje graag had willen voorkomen.

Na de Napoleontische tijd werd alsnog een poging gedaan de breuk te herstellen. Het is een episode die in het collectieve geheugen paradoxaal genoeg verder lijkt weggezakt dan de oorlog twee eeuwen daarvoor. Wat weten wij nog van het ongelukkige lot van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, de naam waaronder in 1815 de provincies van de oude Republiek werden samengevoegd met de Zuidelijke – toen Oostenrijkse – Nederlanden? Deze constructie was geen lang leven beschoren. In 1830

I
GESCHEIDEN EN
HERENIGD

De eerste scheiding

‘Koninkrijk der Nederlanden’ staat op het Nederlandse paspoort. Goedbeschouwd is dat een misleidende naam. De historische ‘Nederlanden’ besloegen immers een veel groter gebied en omvatten de huidige Benelux, en gedurende kortere en langere periodes ook nog delen van Noord-Frankrijk, het Rijnland en Oost-Friesland. Toen voor het gebied in de vijftiende eeuw de benaming de ‘Nederlanden’ in zwang raakte, vormden de betreffende gewesten allerm minst een eenheid – staatkundig, taalkundig noch etnisch. Het was de verzamelnaam voor een aantal uit het Karolingische Rijk voortgekomen graafschappen en hertogdommen in de delta van Rijn, Maas en Schelde, ingeklemd tussen Frankrijk en het Heilige Roomse (Duitse) Rijk. Het zuidelijke deel, beneden de grote rivieren, behoorde ooit tot de Romeinse provincie Gallia Belgica. Dit was volgens keizer Julius Caesar (100-44 v.Chr.) het domein van de *Belgae*, een volk dat niet echt bestond, maar de verzamelnaam was voor de Keltische stammen die het gebied bewoonden. Aan de Romeinen dankt België ook zijn taalgrens, die aangeeft tot waar de Romeinse cultuur dominant was en het Latijn zich vermengde met lokale talen. Ten noorden van deze lijn zou de taal van de opdringende Germaanse stammen de overhand krijgen. Deze taal- en cultuurgrens zou in de eeuwen die volgden nauwelijks nog verschuiven maar nooit een landsgrens worden.

De meeste gewesten die bekend zouden worden als de Nederlanden maakten aanvankelijk deel uit van het Hei-

lige Roomse Rijk; alleen Vlaanderen en Artesië (Artois) vielen onder het gezag van de koning van Frankrijk. In de praktijk werden de gewesten bestuurd door leenmannen die een grote mate van autonomie genoten. Het graafschap Vlaanderen zou zich in die tijd met dank aan de lakenindustrie ontwikkelen tot het economisch zwaartepunt en een van de welvarendste regio's van Europa worden. Even zag het ernaar uit dat Vlaanderen zijn zelfstandigheid zou verliezen om te worden ingelijfd bij Frankrijk. Een hoogoplopend conflict met de Franse koning mondde in 1300 uit in de bezetting van Vlaanderen door Franse troepen. Het vormde de opmaat naar een belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van de Nederlanden: de Guldensporenslag in 1302. Op 11 juli van dat jaar leverde een uit boeren en ambachtslieden bestaande Vlaamse strijdmacht bij Kortrijk slag met een Frans ridderleger. Tegen de verwachtingen in boekten ze een overwinning, waarna Vlaanderen zijn autonomie terugkreeg, al zou het nog tot de komst van de Bourgondiërs duren voor het graafschap werd losgemaakt van Frankrijk.

De strijd voor het behoud van de gewestelijke autonomie zou als een rode draad door de geschiedenis van de Nederlanden lopen. De Nederlanden waren weliswaar al vroeg economisch en politiek met elkaar verbonden, ze hielden er allemaal hun eigen vorm van zelfbestuur en rechtspraak op na. Een nieuwe vorst werd geacht in alle gewesten zijn opwachting te maken en te beloven de lokale privileges te zullen respecteren. De traditie van deze zogenoemde Blijde Inkomsten bleef in de Zuidelijke Nederlanden nog tot het eind van de achttiende eeuw bestaan. Op hun beurt probeerden de vorsten steeds opnieuw dit particularisme terug te dringen, met sterk wisselend succes.

Dynastieke huwelijken waren in die tijd voor vorstenhuizen een beproefd middel om hun invloedssfeer uit te

breiden. In de eerste helft van de vijftiende eeuw slaagden de hertogen van Bourgondië er langs deze weg in een groot deel van de Nederlanden in hun macht te krijgen. Omstreeks 1450 vielen alleen Gelre, Friesland en de bisdommen Utrecht en Luik nog buiten hun invloedssfeer. Brussel werd het nieuwe regeringscentrum van het Bourgondische rijk. De komst van de Bourgondiërs vormde het startsein van pogingen het bestuur te centraliseren en te moderniseren. Om het particularisme een halt toe te roepen kwamen er 'rijksambtenaren' die verantwoording schuldig waren aan de vorst en niet alleen de belangen van een bepaald graafschap of hertogdom dienden. Een drietal Rekenkamers moesten de vorst een beter inzicht geven in de inkomsten en uitgaven van de afzonderlijke gewesten. Ook werd een Grote Raad als hoogste rechtscollege voor alle gewesten ingesteld. Een andere belangrijke hervorming was dat Filips de Goede (1396-1467) vanaf 1464 regelmatig bijeenkomsten belegde met vertegenwoordigers van alle gewesten; een vergadering die vanaf 1477 bekend kwam te staan als de Generale Staten of Staten-Generaal.

De ontwikkeling naar een sterker centraal gezag kreeg een nieuwe impuls toen de Bourgondiërs aan het eind van de vijftiende eeuw werden afgelost door de Habsburgers. Deze wisseling van de wacht werd in gang gezet door het huwelijk van Maria van Bourgondië – enige erfgename van Karel de Stoute – met aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk. Strategische huwelijken tussen de verschillende takken van de Habsburgers creëerden een web van relaties dat steeds meer landen met elkaar verbond. Zo trouwde Filips de Schone, zoon van Maria en Maximiliaan, met Johanna van Castilië. Uit dit huwelijk werd in 1500 in Gent een jongetje geboren dat nog geen twintig jaar later de Spaanse troon zou bestijgen en een jaar later, in 1519, zijn grootvader als keizer van het Duitse Rijk opvolgde. Nooit